

Parijse kluwen

92

Enkele jaren geleden ging ik naar Frankrijk om een jonge Franse schrijver te interviewen. Hij had kort daarvoor zijn baantje in Parijs opgezegd en was met vrouw en kinderen verhuisd naar een gehucht in de Brie, ten oosten van Parijs. Vanaf dat moment wijdde hij zich geheel aan het schrijven. Aangezien hij zojuist een nieuwe roman had gepubliceerd, was het wachten op de eerste kritieken. Nooit zag ik een nerveuzer man dan deze jonge auteur in afwachting van het oordeel van de kritiek. Hij dronk, rookte, beefde, knipperde voortdurend met zijn ogen, snauwde vrouw en kinderen af en kwam, toch al niet gezegend met een grote verbale vaardigheid, nauwelijks meer uit zijn woorden.

En dat terwijl de Franse kritiek over het algemeen gematigd is, eerder mild dan genadeloos, eerder informatief dan venijnig.

Schreef deze auteur in het Nederlands, dan weet ik niet of hij de spanning van het wachten had overleefd.

Feit is dat er een groot verschil bestaat tussen de toon van de literaire kritiek die in Franse dagbladen en tijdschriften wordt gebezigd en de klank die je vaak in Nederlandse media aantreft. Wie **Le Monde des Livres** openslaat, **Libération**, **Figaro littéraire**, **Magazine Littéraire**, **Le Quinzaine littéraire** of **Lire**, om er maar enkele te noemen, zal er veelal gematigde recensies in aantreffen, stukken die wat informatie geven over de inhoud van het boek, over de stijl, die als het meezit iets zeggen over de vorige boeken van de auteur, als die er zijn, en, wellicht, in een bijzinnetje een

vergelijking maken met tijdgenoten of verwante auteurs. Snel, informatief, gericht op service naar de lezer, zegt de een. Saai, kleurloos, nietszeggend, mat, zegt de ander. Over het algemeen geen toon, kortom, waar je als Franse auteur nachtenlang wakker van zou moeten liggen.

Het is opmerkelijk dat een land waar schrijvers veel meer dan in Nederland op handen worden gedragen, waar auteurs veelal intellectuelen zijn en vaker deelnemen aan het openbare debat en, vooral, waar literatuur niet vrijblijvend is, een zo weinig levendige, boeiende, pittige en prikkelende literaire dagbladkritiek kent. Sterker nog, er wordt steeds vaker gesproken van een crisis in de Franse kritiek, niet alleen door critici van de kritiek, maar ook door degenen die er deel van uitmaken.

Goed, er worden wel polemieken gevoerd over spraakmakende auteurs als Michel Houellebecq; er worden processen gevoerd over vermeend plagiaat; en met naam en toenaam genoemde intimi van een enkele auteur protesteren soms luid en duidelijk tegen hun transformatie tot personage. Dat soort nieuws haalt allemaal de krant.

Dat neemt niet weg dat veel Franse recensenten een inhoudelijk, persoonlijk, afgewogen oordeel in hun krantenrecensies achterwege laten. Hoe vaak interviewde ik niet een Franse schrijver die verbaasd was dat ik al zijn boeken had gelezen en er ook nog een mening over had – dat behoorde niet tot de gewoonten van mijn Franse collega's. Hoe vaak ook hoorde ik niet – paradoxaal genoeg – dat Franse critici het hoog in de bol hebben, zichzelf als prinsjes van het Franse literaire land-

schap beschouwen.

Dat is jammer – niet alleen voor de krantenlezer, wiens nieuwsgierigheid niet wezenlijk wordt geprikkeld, maar ook voor de critici zelf: in plaats van gedegen en inhoudelijk hun werk te doen, maken ze er zich met een jantje-van-leiden van af. Ze nemen hun eigen vak niet serieus en zetten er een vaag, uitgehold en slap aftreksel voor in de plaats.

Regelmatig, meestal vlak voor de **rentrée**, de najaarsmaanden waarin in Frankrijk het gros van de nieuwe boeken verschijnt, doet een enkeling – meestal een redacteur van een kleine uitgeverij of een onbekend journalist – een heldhaftige poging een discussie op gang te brengen over de Franse literaire kritiek. Die timing is niet verbazingwekkend, omdat in oktober en november de belangrijkste literaire prijzen worden toegekend. Dan wordt het, voor auteurs en voor uitgevers, pas echt belangrijk. Dan wordt het commercieel interessant.

De jury's van de prix Goncourt, de Femina, de Médicis en de Renaudot brengen de zomer door met het lezen van een groot aantal nieuwe manuscripten – er verschijnen in Frankrijk zo'n vijfhonderd romans per jaar! – en bij de eerste lijstjes met nominaties begint vaak het gemor: de jury's zijn niet objectief! Ze zouden de manuscripten moeten lezen zonder vermelding van auteur en van uitgever! Er zitten veel te veel auteurs in de jury of te veel journalisten! De auteurs bevooroordeelde vriendjes! De journalisten zijn zelf auteur en denken te veel aan het belang van de uitgever! De grote uitgevers trekken achter de schermen aan de touwtjes! De juryleden moeten maar voor één jaar worden benoemd! De belangenverstrengeling van de juryleden gaat veel te ver! En zo kan ik nog wel even doorgaan.

Feit is dat je in het Franse literaire landschap vaak dezelfde machtige namen tegenkomt: leden van de prestigieuze Académie française, vaak ook hoofdredacteurs van grote media of belangrijke culturele televisieprogramma's of toonaangevende auteurs die hun macht aanwenden in het literaire prijsenspel – in ieder geval mensen uit Parijs.

Vermoedelijk draagt deze kluwen van verstrengeelde belangen ook bij aan de lauwhed van de

Franse literaire dagbladkritiek. Iedereen moet te vriend gehouden worden, niemand moet tegen de schenen geschopt, niemand tegen zich in het harnas gejaagd. De criticus die volledig onafhankelijk is, en dus geheel vrij in zijn mening, zul je in Frankrijk met een lantaarntje moeten zoeken. Geen criticus die geen graag geziene gast is op de najaarsrecepties of de feestjes van de grote uitgeverijen. Geen criticus die zich verre houdt van dergelijk feestgedruis, zoals in Nederland wel het geval is.

Ook het aantal en het belang van de literaire prijzen in Nederland zijn in geen enkel opzicht te vergelijken met hun importantie in Frankrijk. Het 'gedoe' eromheen stelt niets voor vergeleken bij het maandenlange gespeculeer en gelobby achter de schermen dat in Frankrijk plaatsvindt. Ook het commerciële gewin valt in het niet bij de enorme verkoopcijfers die het gevolg zijn van bijvoorbeeld de prix Goncourt: de auteur is vaak in één klap miljonair en de uitgeverij heeft per definitie een goed jaar.

Dat alles zou de Franse criticus er niet van mogen weerhouden om een boek gedegen te lezen, te analyseren en te bespreken. Het wordt tijd dat de Franse critici hun vak weer serieus gaan nemen (de goede – en die zijn er ook – overigens niet te na gesproken).

De Franse lezers zouden betere en prikkelender stukken lezen in hun dagblad; zij zouden weer het idee hebben dat er iets gebeurt in de Franse (en buitenlandse) literatuur; zij zouden weer beseffen dat literatuur en werkelijkheid wel degelijk met elkaar te maken hebben; en zij zouden weer een 'persoonlijke' relatie kunnen opbouwen met de criticus, met hem in dialoog kunnen gaan. Dat laatste gebeurt meer en intenser met de boekhandelaar en met de al dan niet virtuele leesclub, zo hoor je in Parijs.

En de Franse auteurs? Ook zij zouden baat hebben bij een meer wakkere, kritischer, professionelere recensent. Wie publiceert brengt zijn roman of essay in de openbaarheid. Het denkwerk dat daaraan vooraf is gegaan dient met aandacht door een literaire professional te worden bekeken en besproken. Smaken

93

verschillen, hoor je tegenwoordig vaak. Iedereen is anders, iedereen heeft een mening en elke mening is evenveel waard.

Dat is natuurlijk onzin: alleen wie een leven lang leest, breed, over de grenzen, met aandacht, een potlood in de aanslag, is enigszins – en dan nog...! – in staat een nieuw levend kunstwerk te plaatsen, het te vergelijken met

voorafgaande werken, het op waarde te schatten, te analyseren en een boeiend, afgewogen en gemotiveerd oordeel te vormen.

Als je niet beter wist zou je zweren dat juist dat een typisch Franse traditie is.

Margot Dijkgraaf is literair criticus van NRC Handelsblad.

De kunstcriticus, door Peter Vos